

Makale Bilgisi /Article Information

Makale Türü / Article Type: Notlar/Notes
Geliş Tarihi /Received: 13.04.2019
Kabul Tarihi /Accepted: 01.06.2019

**Ders Sunumu: Dr. Abdulvehhâb FURÂTÎ: “Şii Siyaset
Teorisinde Din Siyaset İlişkisi: Yaklaşım Farklılıkları”**

(02 Temmuz 2018)

Münire Gözde AYGIN*

Bu yazı, 02-14 Temmuz 2018 tarihleri arasında Türkiye’den bir grup akademisyenle birlikte bulunduğumuz İran’da gerçekleştirilen “Şii Düşünce Ekolünü Tanıma/Knowing The Shi’i Thought” seminerinin ilk akademik oturumundan derlenmiştir. Oturum, 02 Temmuz 2018 tarihinde Dr. Abdulvehhâb Furâtî’nin önderliğinde, İran’ın Kum şehrinde yer alan el-Mustafa Üniversitesi, Hikmet Enstitüsü’nde yapılmıştır. Ruhaniyet ve Yenilik alanında doktorasını yapan Furâtî, bilhassa politik teoloji üzerine yazılar kaleme almaktadır.

Furâtî konuşmasını, günümüz Kum ve Necef uleması arasında şekillenen siyaset ve din ilişkisine yaklaşımlar üzerine gerçekleştirmiştir. Ona göre, gaybet döneminde Şii çevrelerde iki ana düşünce mevcuttur. İlk grup, gaybet döneminde imamın görevi olan siyasî atakları, bir gayrı masumun yapmasının ciddi problemleri beraberinde getireceğini savunmaktadır. Olası bir durumda, halkın yöneticiye karşı duyacağı “güven eksikliği” ilk muhtemel pürüzdür.

Öte yandan, gaybet döneminde bir devlet kurulmasına karşı çıkanlar, görüşlerini hem fikhî hem de kelâmî delillerle desteklemektedirler. Öne sürülen fikhî deliller, 19. yy.da Hâtemu’l-Fukaha olarak anılan ve Merc-i Taklid Kurumu’nun ilk kurucusu, Şeyh Murtaza Ensârî’nin (ö. 1281/1864) görüşlerine dayanmaktadır. Ensârî’nin, devrimin öncü isimlerine ders veren, Şii dünyada en çok

* Arş. Gör. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı İlahiyat Fakültesi, Kelam ve İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, muniregozde.avgin@hbv.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0503-1135>

başvurulan bir müctehit olduğunu belirten Furâtî, onun el-Makâsıd isimli eserinde, gayrı masumun devlet kurmasına ilişkin herhangi bir beyana rastlamadığını ifade etmektedir. Kum ve Necef uleması içerisinde de bu görüşü benimseyen pek çok kimse olduğunu vurgulamaktadır. Onların iddiasına göre, devlet kurmak ancak imamın görevidir. İmamın yokluğunda devlet kurmak yerde kalır, imam zuhur ettiğinde gelir ve onu yerden kaldırır.

Diğer düşünceye göre, imamın gaybetinde, onun naibi olan, Bâbiler ve Bahâiler gibi sahtekar olmayan dürüst fakihler bu görevi üstlenebilecek niteliktedir. Bu fakihler halk tarafından tüm şartları tamamlayan, bütün görevleri üstlenen imamlar olarak kabul edilmektedir. Bu imamların gaybet döneminde bir devlet kurması zorunludur. Aksi takdirde, Şîî halkın ya gayrı Şîî ya da kâfir yönetimlerin hegemonyası altında kalacağını belirtmektedirler. Bu düşüncenin savunucularından biri, Ensârî'nin hocası, meşhur Cevâhiru'l-Kelâm kitabının yazarı Muhammed Hasan Necefî (ö. 1266/1845) (Sâhib-i Cevâhir olarak bilinir)'dir. İmam Humeynî, Âgâ Necefî'nin görüşünden hareketle Velâyet-i Fakîh düşüncesini geliştirerek İran Şîî Devleti'ni kurmuştur.

Furâtî, bu aşamada devletin dine uygun olmayan icraatlarının din olarak algılanabileceği ve hatta bu durumun halk nezdinde din algısına karşı antipati geliştirebileceği ihtimalinin, ilk grup tarafından devlet kurma karşıtlığına sundukları bir argüman olduğunu dile getirmektedir. Buna binaen Humeynî'nin dinî hükümet kurduğu zaman, bunu asgarî düzeyde tutmaya gayret ettiğini, her şeyin tam anlamıyla İslâmî olamayacağını bilincinde olduğunu savunmaktadır. Bu farkındalığa rağmen onun bir İslam Devleti kurmasının istidlal ve delili, Hz. Peygamber'in varlığına karşın Medine döneminde suçun varlığına dayanmaktadır. Yahut İmam Ali'nin tüm çabasına rağmen adaleti eksiksiz sağlayamamış olmasını öne sürmektedir. Furâtî, Humeynî'nin kusursuz İslam Devleti'nin ancak İmam ile mümkün olduğunu bilmesine rağmen, İmam zuhur ettiğinde hiçbir gayret gösterilmediği suçlamasına maruz kalmamak amacıyla faaliyet gösterdiğini izah etmektedir.

Furâtî, gaybet döneminde devlet kurulmasına karşı çıkanların kelâmî delillerinden ilkinin imamın üç velayeti üzerine dayanmaktadır. Şîî düşüncede imamın ilk velayeti, tekvin-î velayet, yani varlıkta, yaratılıştaki velayettir. O, Meşhed'de pek çok hasta insanın kendisini imamın türbesine bağlayarak buradan şifa bulduğuna rastlamanın mümkün olduğunu tekvin-î velayete örnek olarak vermektedir. Furâtî'nin tekvin-î velayette sunduğu bir diğer örnek ise Reddû's-Şems (Güneş'in Dönüşü) hadisesidir. Rivayete göre, İmam Ali'nin Hayber Savaşı'nda ikinci namazının geç kalması üzerine güneşe işaret etmiş, güneş ise bir miktar geri giderek imamın namazı eda etmesi için zaman açılmıştır. Tekvin-î velayeti örnekler üzerinden açıklayan Furâtî,

yaratılıştta velayetin ancak Allah tarafından ma'zun olduğunda vukû bulacağını belirtmektedir.

İmamın ikinci velayeti, teşri-i velayettir. Şii düşüncede imam, Peygamber'in kurduğu şeriatte velayete sahiptir. Batılların tabiri ile imam, sünnetlerde geliştirme ve genişletme icra etmekte, sünnetteki müphem noktaları çözüp açıklamaktadır. Furâtî, imamın bu eyleminin te'vîl etmek yahut hakikatte yeni bir şeriat getirmek anlamına gelmediğini dile getirmektedir. Konuyu açıklığa kavuşturmak amacıyla Furâtî, Hz. Peygamber'den nakledilen bazı hadislerde amelî detaylara vakıf olamadığımızı ifade etmektedir. Örneğin o, Hac konusunda bir açıklama bulunmadığını, detayların imamlar vasıtasıyla ortaya konulduğunu iddia etmektedir. İmam Şafii ve Ca'fer Sâdık'ın aslen aynı gayede çalıştığını belirten Furâtî, ikisi arasındaki farkın bilgilerinin kaynağı olduğunu belirterek İmam Şafii'nin içtihat, imamın ise ilham aracılığıyla bilgi edindiğini söylemektedir. Dolayısıyla, Ehl-i Sünnet'te teşri' dönemi Hz. Peygamber'in vefatına kadar iken, Şii gelenekte bu dönem 11. imamın vefatına kadar uzanmaktadır.

İmamın bir diğer velayeti siyasette velayettir. Buna göre, devlet, ilim ve ismet sıfatından dolayı imamın hakkıdır. İlim hatayı, ismet ise hevâ ve hevesle hareket etmeyi engellediğinde, devlet, bu sıfatlara sahip imama teslim edilmelidir. Bu noktada masum imamın yokluğunda fakihlerin hangi yönden imama vekil olacakları, mevzu bahis iki görüşün ihtilafa düştüğü bir diğer noktadır. Devletin ancak imamın zuhuruyla mümkün olduğunu iddia eden kesim, fakihlerin ilim ve ismetten yoksun olması gerekçesiyle, fakihlerin imamın siyasî naibi olamayacağını savunmaktadır. O halde fakihin görevi hiçbir kaynakta yalnızca peygamberlere yahut imamlara hasredilmemiş olan dini anlamak, açıklamak ve tebliğ etmek gibi herkese yüklenmiş sorumluluklardır. Bu nedenle, fakihler gaybet döneminde siyasî görev alamazken, taklid merci olabilirler. Diğer bir deyişle, fakih imamın yerine velayet yapamaz, fakat dinin yayılmasında rol üstlenebilir. Bu düşünceye göre imamın vücudu ile devletin de gaybda olduğunu dile getiren Furâtî, onların tutumunu oğlu havuza düşen bir yaşlı kadına benzetmektedir. Bu kadının oğlu, havuza düşüp öldükten sonra havuzun derinliğinin bir önemi yoktur. Yani masum imam mevcut değilse, hükümetin de bir anlamı yoktur.

Furâtî, bu görüşü benimsemeyen Humeynî gibi isimlerin, gaybet döneminde ismet kavramını karşılayabilecek bir mefhum arayışına girdiğini ve Velâyet-i Fakih taraftarlarının, masum imamın ismetinin yerine fukahanın adaletini, imamın mutlak ilminin yerine fukahanın şeriat ilmini karşıladığı görüşünü savunduklarını beyan etmiştir. Bu yaklaşıma göre, imamın gaybetinde, siyasî düzlemde rehberlik etmek de fakihlerin sorumluluğudur.

Furâtî, buna karşılık, dinî hükümete karşı olanların, görüşlerini temellendirmek adına Velâyet-i Fakih'i hedef aldıklarını belirtmektedir. Söz konusu tutumun, hiçbir devlet, hükümet kabul etmeyen anarşist bir yaklaşım anlamına gelmediğini ekleyen Furâtî, Velâyet-i Fakih karşıtlarının bir düzen, disiplin istediklerini ancak bu hususta devletin

dinî olmaması dışında herhangi bir öneri sunmadıklarını dile getirmektedir. Dolayısıyla, bir kimsenin bazen seküler nazariyeyi desteklerken, bazen seküler düşünceyi desteklememekle birlikte, seküler bir yaşam sürebileceğini ifade eden Furâtî'ye göre, muhalif kesim aslında amelde sekülerdir. Bu özelliklerine ek olarak, onların bir diğer özellikleri mevcut tüm yönetimler ile iyi anlaşabiliyor olmalarıdır. Furâtî, bu bağlamda Velâyet-i Fakîh karşıtlarının, imamın zuhuruna kadar zamânî bir takiyye ile hayatlarını sürdürdüklerini beyan etmektedir. Muhaliflerin gaybet döneminde kendi durumlarını deve kuşuna benzettiklerini ekleyen Furâtî, onların “uç” deyince “deveyim”, “yürü” deyince “kuşum” diyerek kendilerini bu dönemde dinî bir siyasetten izole ettiklerini dile getirmektedir.

Humeynî'nin görüşüne göre, Velâyet-i Fakîh taraftarları için siyasî düşüncelerini açıkça ortaya koymaları bakımından takiyye haramdır. Fukahanın her şeyi açıkça beyan etmesi ve masum imamın hükümetini gaybet döneminde omuzlaması gerekmektedir. Öte yandan, Velâyet-i Fakîh yönetimi altında takiyyeyi sürdüren muhalifler, gaybet döneminde dürüst, ahlaklı ve inançlı gençleri yetiştirmek, imamın zuhuru için hazırlamak gayretindedirler. Çünkü onlara göre, gaybet döneminde bir devletin kurulmasından ziyade, imam zuhur ettiğinde asker ve komutanlarının hazır bulunması daha elzemdir.

Furâtî, bu iki ana damarın yanı sıra, İran'da göze çarpmayan üçüncü bir yaklaşım tarzının varlığından bahsetmektedir. Bu grup, siyasî meseleler hakkında olumlu yahut olumsuz bir görüşleri olmayan apolitiklerdir. Kum'da yaşayan taklit merci-i Ayetullah Vâhid Horasânî'yi söz konusu yaklaşıma örnek olarak sunan Furâtî, bu grubun iki temel özelliğine değinmektedir. Apolitikler ilk olarak kudretin menşesine değil, gayesine bakmaktadırlar. Devletin meşruiyetinin kaynağı hakkında bir düşüncesi olmayan bu kesim için yönetim biçiminin saltanat, cumhuriyet yahut demokrasi olması müsavidir. Ahmedinejad, Ruhânî veya Rıza Şah hükümetleri arasında onlar için bir fark yoktur. Onlar için en önemli olan devletin nihai amacıdır. Devlet, dinî şiarlara değer verdiği, İslam o devletin kanatları altında yaşanıp gelişebildiği müddetçe, o devlet iyidir. Bu yaklaşım Şîi fıkında “Saltanat-ı İslam Penâh” (İslam'a Sığınan Saltanat) olarak adlandırılmaktadır.

Apolitiklerin ikinci özelliği, gaybet dönemindeki devletler ile kurmuş oldukları karmaşık ilişki yapılarıdır. Onlar için, mevcut devleti meşru görmelerine rağmen, halkın menfaati devletin çıkarlarına önceliklidir. Bunun delili ise, İmam Sâdık'ın kişinin din kardeşine faydasının dokunmasını en büyük sevgi olduğunu belirten rivayetidir. Bu sebeple, apolitiklerin, medyada konu olmaması amacıyla oy vermektен, taraf belirtecek herhangi bir davranış sergilemekten sakındıklarını belirterek dersini sonlandırmıştır.